

Richard Saage

Reflektioner över den politiska utopins framtid

I.

Törs man tro tidsandans seismografer, så har den politiska utopin redan sin framtid bakom sig. Redan 1985 konstaterade Jürgen Habermas »välfärdstatens kris och de utopiska energiernas utmattning«¹. Fyra år senare, ett par veckor efter DDR-gränsens öppnande, förklarade Günter Kunert det skoningslösa nederlaget för den demokratiska socialismens utopi. Istället för att attrahera DDR-befolkningens massor, griper »den otåliga majoriteten ..., efter

fyrtyo år av tristess, hellre efter det närmaste: Aldis² bananer.« Utopiska drömmar är inget annat än en nödväntil för industricivilisationens obehag. Emellertid förstör denna civilisations mekanismer – nämligen funktionalitet, produktivitet och konsumtion – alla varianter av ett »kollektivt-jag«, som är utopins livskälla. »Så tillvida kan ett >fritt förbund av fria människor< inom denna megamaskin – som den aktuella socialismen förvandlade sig till – inte bli annat«, lyder den förintande domen, »än en kvällsklubb eller en traditions-

1. Jürgen Habermas, »Den nya oöverskådligheten – välfärdstatens kris och de utopiska energiernas utmattning«, i *Ord & Bild*, nr 3, 1985, s 60 ff.

2. Lågpris-varuhuskedja i Tyskland. Övers anm.

förening, i vilken man gemensamt läser det kommunistiska manifestet för att undandra sig uppvaknandet³. Och i mars 1990 tog Hans Magnus Enzensberger den av massorna spontant genomförda föreningen av Tysklands östra och västra delar till intäkt för att det nu endast fanns en möjlighet att tala om den politiska utopin, i den litterära formen av ett »tillägg«. Massorna begav sig den nionde november över gränsen och bragte förhållandena i Tyskland att dansa. »Med dessa överlöpares gångart bröt inte millenniumet fram, utan vardagen, vilken klarar sig utan profeter⁴. Man kan tolka Enzensberger som att DDR-omvälvningens utopilöshet lät det som alltför länge hade blivit nedtystat träda i dagen: att det utopiska tänkandet inte är en antropologisk konstant. Snarare är det en specifik produkt av europeisk kultur sedan den grekiska antiken, om än exporterad till andra länder. Trots detta förhållande får man inte blunda för »att det från stenåldern till de amerikanska och asiatiska högkulturererna har funnits tusentals mänskliga samhällen som klarat sig utan utopier. Att livet inte vore möjligt utan dem är alltså en vidskeplig föreställning«. Visserligen vore det en händelse av stor be-

tydelse om européerna skulle skilja sig från den fixa idén om utopin. Men det vore inte tal om någon förlust. Det som skulle offras vid en dylik självkorrektur »vore först och främst de mest fatala momenten i det utopiska tänkandet: det projektiva storhetsvansinnet, totalitets-, slutgiltighets- och nyhetsanspråket⁵.

Det vore ett misstag att underskatta den realistiska kärnan i den politiska utopins svanesång. I samma utsträckning som dess projektioner under 1800- och 1900-talen fann samhällelig verklighet, började även dess avförtrollning. Det utopiska tänkandets klassiska tradition har faktiskt mer präglat moderna civilisationers profil än vad som verkar vara fallet vid en första anblick. Därför borde den som stigmatiserar Campanellas »solstat« som en förelöpare till totalitarismen, betänka att han i viss mån föregrep det som genomfördes i de fria länderna i väst. »Tidtagarur och väderflöjlar spelar en betydelsefull roll i hans stat; ting, som under renässansens början på en tilltagande reglering av tiden, vilka markerar kontroll och ett anpassat förhållande som är karaktäristiskt för järnvägarnas och fabrikkernas tidsålder.«⁶ I Mores *Utopia* blir skogarna hänsynslöst avverkade om de

3. Günter Kunert, »Traumverloren. Die Idee des Sozialismus scheitert«, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, nr 278, 30/11 1989, s 33.

4. Hans Magnus Enzensberger, »Gangarten. Nachtrag zur Utopie«, i Richard Saage, *Hat die politische Utopie eine Zukunft* (1992).

5. Aa, s 69.

6. Lars Gustafsson, »Negation als Spiegel. Utopie aus epistemologischer Sicht«, i Wilhelm Vosskamp, *Utopieforschung*, första bandet, (1985), s 286.

står i vägen för människorna. Deras förhållande till naturen är fullkomligt instrumentellt, vilket även den geometriska strukturen i den utopiska staden ger uttryck för: föregripandet av en av målrationellitet präglad arkitektur och stadsplanering, något som idag tillhör vardagen i västcivilisationer. Detta får sin motsvarighet i att de mest beslutsamma apologeterna för det kapitalistiska industrisamhället, nämligen företrädarna för den så kallade »teknokratiska konservatismen«, öppet eller stillatigande kunde knyta an till premiserna i det utopiska tänkandet under 1800-talet.⁷ I den hierarkiserade arbetsvärldens »hårda« strukturer, karaktäristiska för inte så få utopiska utkast under den industriella revolutionen, såg de en »livsordning«, vars maktstruktur skulle vara stabilare än det förindustriella ståndssamhället. Klasskampens upphörande i tecken av produktionsstegringens absoluta företräde, ett klassiskt postulat i det utopiska tänkandet under 1800-talet, fann de bekräftat i »Sozialpartnerschaft«⁸ i de högt industrialiserade länderna i väst efter andra världskriget. Utopisternas insikt var att i och med en alltmer komplex arbetsdelning, där det ömsesidiga beroendet ständigt tilltog, skulle utkristalliseringen av »tvingande omständigheter« och socio-

tekniska »superstrukturer« ofrånkomligen bli den enskildes öde.

Med en teknokratisk strömlinjeformning av den sociala processen präglade denna sorts utopiska mönster på en systemövergripande nivå även samhällen av sovjetisk typ: de var lika fångade i en förväntan om gränslöst kvantitativ ekonomisk tillväxt och ett obrutet förtroende för teknikens universella möjligheter, varifrån 1800-talets utopister förväntade sig lösningen på alla emancipationsproblem. Men på en avgörande punkt kom de närmare de klassiska positionerna i det utopiska tänkandet som utgått från Platon och More, än vad de kapitalistiska länderna i väst gjorde. Visserligen krävde Friedrich Engels som bekant ett avståndstagande från »recept för framtidens soppkök«. Men inom den marxistiska traditionen sätter sig mest resolut bolsjevikerna över detta antiutopiska bildförbud. Den här tendensen gav Johannes R. Becher ett emfatiskt uttryck när han 1942 skrev: »Sovjetunionen har jag att tacka för ... det som jag har livet att tacka för: ett upphöjt liv. Vita Nuova, det andra eller det nya livet, varom diktare i alla tider har drömt, ankomsten av »människornas rike«, grunden och byggplatsen för en framflyttande människotidsålder efter årtusenden av gudsvalde och ragna-

7. Jämför Richard Saage, »»Technischer Staat«. Zur Vorgeschichte des »Späth«-Kapitalismus«, i Richard Faber, *Konservatismus in Geschichte und Gegenwart*.

8. Det tyska uttrycket »Sozialpartnerschaft« uttrycker någon form av korporativistiskt förhållande mellan arbetsmarknadens parter, det vill säga ungefär som den svenska »Saltsjöbadsand«-. Övers anm.

rök, det tidsenliga förverkligandet av Platons förnuftsstat, av Campanellas Solstat, av drömmen om den >fulländade människan< eller Thomas Mores >Utopia<.⁹

Men varför har nu, i och med sammanbrottet för samhällsordningar av sovjetisk typ i Europa, den här etatistiskt-auktoritära linjen inom det utopiska tänkandet nått sin ände? Bortsett från flera historiskt kontingenta orsaker av ut- och inrikespolitisk art, som inte kan diskuteras närmare här, finns det förklaringar som är förankrade i själva den auktoritära socialutopin. Jag vill nämna tre aspekter: 1. Ett system där sannings- och politikmonopolet tillkommer en liten elit är inte kapabelt att reagera innovativt på nya utmaningar, eftersom nya läror och insikter ofta blir artikulerade av minoriteter utanför den härskande maktapparaten. 2. När de individuella mänskliga och medborgerliga rättigheterna blir undertryckta måste miljoners talanger förtvina. Följden blir kulturell, vetenskaplig och framförallt ekonomisk stagnation, vilket den före detta Sovjetunionen är ett utmärkt exempel på. 3. Ett samhälle som vilar på ett utövande av förmyndarskap över den stora befolkningens massa och som genom en gigantisk övervakningsapparat förstör den individuella friheten, drar undan legitimitetsgrunderna för dess politiska makt. I det ögonblick som hela

systemet blir överspelat – genom massaktionens, om än endast tillfälliga, försorg – brakar det samman, vilket omstörtningarna 1989 och 1991 visade.

II.

Utan tvivel: Slutet för den klassiska utopitraditionens auktoritärt-etatistiska mönster är oåterkalleligt. Även om diktaturer skulle komma att upprättas, i skuggan av Campanellas *Solstat*, så är en sak säker; det som alltid utmärkte det utopiska tänkandet kommer inte att lyckas: att igen förmedla något sådant som hopp. Min tes är å andra sidan att det utopiska tänkandet som sådant inte är misskrediterat i och med sammanbrottet av den reella statsocialismen i Europa, eftersom problemen, som i modern tid alltsedan More frammanat utopier, fortfarande består. Jag menar nämligen att det är falskt att alltid likställa utopier med ideala samfälligheter eller framtida skräckscenarier och se dem uteslutande ur denna aspekt. Lika viktigt som det utopiska utkastet själv, verkar de sociopolitiska anledningarna som frigjort det vara. Visserligen är de konstruktiva i den betydelsen att de med hjälp av det sekulariserade förnuftet har framkastat motvärldar, men politiska utopier är även alltid reaktionsfenomen: de svarar nämligen sedan More på igenkännbara fel i utveckling-

9. Citerat från Georg Lukács, Johannes R. Becher, Friedrich Wolf m fl, *Die Säuberung* (1936): Reinhard Müller, *Stenogramm einer geschlossenen Parteiversammlung* (1991), s 25. Hänvisning till Becher-citatet har jag Frank Fahlke att tacka för.

en och kriser i den samhälleliga och idag till och med globala kontext, inom vilken de har uppstått.¹⁰

Renässansens och upplysningens utopier reagerade på den absoluta statens godtycklighet, på ståndssamhällets privilegier och på feodalismens och den tidiga kapitalismens utsugning av det mänskliga arbetet. 1800- och det tidiga 1900-talets utopier är konstruktiva svar på det av den industriella revolutionen orsakade sociala eländet. De så kallade »svarta« utopierna låter sig förstås som varningar för de totalitära systemen och tendenserna i öst och väst sedan början av 20-talet. Den nyare utopidiskursen efter andra världskriget har fått betydande impulser av den tilltagande förstörelsen av mänsklighetens naturliga levnadsbetingelser, frambringad av den naturvetenskapliga och tekniska utvecklingen, industrialismen med dess masskonsumtion i de högutvecklade länderna i norr som stillatigande godtar det elände södern råkat hamna i på köpet, liksom det ännu bestående förtrycket av kvinnan. Förutsatt allt detta kunde man tillspetsat säga: problemen, som sedan More har provocerat fram utopier, fortbestår. Men problemens kvalitet har i

jämförelse med de första årtiondena av 1900-talet på grund av deras globalisering förändrat sig så, att den klassiska traditionens lösningar, i synnerhet 1800-talets utkast, inte längre är dem vuxna. Det utopiska tänkandet idag befinner sig alltså under tvånget att finna en ny profil. Men vari består dess kärna?

De övervunna utopielementen är redan nämnda: dess misslyckande visade sig långt innan de sovjetiska maktsystemens sammanbrott. M.I. Finley påpekade redan 1967 att det utopiska tänkandet bara kunde befria sig ur sin förlamning om det bröt med sin historia och gav sig i kast med människornas nya behov, sedan andra hälften av 1900-talet.¹¹ Det här kravet har sedan dess – åtminstone till en del – blivit infriat. Den genomgripande revisionen av det ursprungliga utopiska mönstret – som utkasten från Skinners *Walden Two*¹², Huxleys *Ön*¹³, Le Guins *Shevek*¹⁴ och Callenbachs *Ekotopia*¹⁵ medförde – har jag kännetecknat med adjektivet »postmateriell«. Jag menar att de trots alla skillnader i skildringarna av alternativa framtider, utgår från en rad gemensamma strukturella kännetecken, vilka rättfärdigar en sådan karaktärisering. För

10. Jämför Richard Saage, *Politische Utopien der Neuzeit* (1991).

11. M.I. Finley, »Utopianism Ancient and Modern«, i Kurt H. Wolff och Barrington Moore, jr (red), *The Critical Spirit. Essays in Honor of Herbert Marcuse* (1967), s 20.

12. B.F. Skinner, *Walden Two. With a new Introduction by the Author* (1976).

13. Aldous Huxley, *Ön* (1962), originaltitel *Island*.

14. Ursula K. Le Guin, *Shevek – en berättelse om två världar* (1989), originaltitel *The Dispossessed*.

15. Ernest Callenbach, *Ekotopia* (1980), originaltitel *Ecotopia*.

att utöka allas delaktighet i samfällighetens gestaltande gäller för dem först och främst en decentralisering av de politiska och ekonomiska institutionerna. Därefter frikopplas vetenskap och teknik från tvånget till ohämmad ekonomisk tillväxt. Man gynnar dem enbart selektivt, och då också bara när de är förenliga med människornas naturliga levnadsvillkor. Dessutom blir det kroppsliga arbetet uppvärderat i sådan utsträckning att det åtminstone framstår som jämställt med andlig verksamhet. Samtidigt börjar den strikta gränsen mellan arbete och fritid att upplösas. I de av disciplin framtvingade arbetshierarkiernas ställe kommer tankar om självbestämd sysselsättning. Dessutom går det att känna igen en tendens till avståndstagande från konsumtion.

Företrädet för förbrukandet av materiella nyttigheter ersätts av uppvärderingen av sexuella och konstnärliga behov. Kvinnans emancipation får även en större betydelse än vad som var fallet i den klassiska utopin. Och inte minst distanserar sig de postmateriella utkasterna från en historiefilosofiskt grundad framstegstro just i den omfattningen som dess materiella substrat, den med tekniska medel framdrivna naturbehärsningen, möts med skepsis.

De postmateriella utopiernas svagheter är ur statsvetenskaplig synvinkel enkla att benämna. Som visats vill deras konstruktioner, genom en radikal decentralisering av institutioner på alla samhällsnivåer, åstadkomma högsta möjliga direkta delaktighet för medborgarna i den politiska och ekonomiska beslutsprocessen. Men inget tyder på att ett massamhälle, frikopplat från världsmarknaden, har möjlighet att överleva utan till exempel storindustriella komplex med centralistiska »superstrukturer«. Vidare förblir det oklart hur det postmateriella utopikonceptet, vid betraktande av den av alla samhällsskikt omfattade hegemonin för egendomsindividualistiska motivationer, kan vinna majoritetens gillande. Det är å andra sidan lika klart att ett avfärdande av dem som enbart »flyktutopier« vore falskt. Deras framtidsdugliga element har sedan länge lämnat den esoteriska exklusiviteten av litterär »tillflyktsort« bakom sig, vilket den av »Romklubben«¹⁶ skrivna och auktoriserade rapporten *Den globala revolutionen*¹⁷ från 1991 otvivelaktigt visar. Var och en vet att det bland dess författare och medlemmar inte handlar om skriftställare som genom en estetiserande »reduktion av komplexiteter« försöker tillmötesgå läsarens individuella harmonibehov. Vi

16. Romklubben är en internationell informell sammanslutning av vetenskapsmän, politiker och affärsmän som bildades 1968 med syfte att bedriva framtidsstudier. Red anm.

17. Club of Rome (Romklubben), *Die Globale Revolution* (1991). Ställena i rapporten där citat och resonemang hämtas är angivna i den löpande texten, inom parentes. Sidhänvisningar hänförs till den tyska upplagan. Rapporten finns även på engelska: *The First Global Revolution*.

rör oss snarare med erkända vetenskapsmän, ekonomiska experter och politiker, som sedan 1968 ägnar sina tankar åt mänsklighetens prekära läge. Deras mål är inte skapandet av litterära drömvärldar, vilka tjänar som kompensation för kollektiv rädsla. För dem handlar det snarare om att med en analys av växelverkan i en global betraktelse av en värld där beroendet mellan nationer och stater hela tiden ökar, förbinda politiska, sociala, vetenskapliga, kulturella, psykiska, tekniska och ekologiska problem. För att uppvisa medel och vägar som kanske kan bidra till mänsklighetens överlevnad skall det samtidigt utvecklas en »världslösningsstrategi« ur dessa kunskaper.

III.

Rapporten bryter dock med en rad grundantaganden i den auktoritært-etatistiska linjen av det utopiska tänkandet sedan More. Dess inre fogar var bestämnda av att solidariteten tolkades som utslaget av ett kollektivt förnuft som inte eller endast otillräckligt eftersträvade en utjämning med den enskildes oförytterliga rättigheter. I överensstämmelse med de postmateriella utopiutkasterna kräver författarna till rapporten en form av solidaritet som inte raderar den enskildes lättbegripliga egenintresse, utan utgår ifrån det: det gäller att göra egoismen till en mäktigt bundsförvant med solidariteten. Det här målet kan uppnås eftersom det i dag inte endast handlar om den egna överlevnaden

utan även om våra barns och barnbarns (s 129). Men även de universella värden som följer på en solidaritet uppfattad på ett sådant sätt bryter med den klassiska utopitraditionens antiindividualistiska homogenitetsideal: de omfattar inte endast frihet utan även individuella mänskliga rättigheter och personligt ansvarstagande (s 124). Samtidigt tar man avstånd från den utopiska antiindividualismens korrelat, den nivellerande egalitarismen (s 33f).

Men inte endast de normativa grunderna för rapporten närmar sig den postmateriella orienteringen till den samtida utopidiskursen. Även viktiga innehållsmässiga strukturelement i dess motsenario konvergerar med den. Många (om än inte alla) klassiska utopister trodde sig kunna avskaffa materiell nöd och utsugning framförallt därigenom att marknaden blev ersatt av en centraliserad planekonomi, där både produktion och distribution reglerades »ovanifrån«. När det gäller de mänskliga produktivkrafternas organisering och uppfyllandet av de mänskliga behoven utgår rapporten från den vitt accepterade konsensus om marknadens effektivitet som social institution, från vilken man inte kan avstå (s 16): dess betydelse för upprätthållande av ekonomisk vitalitet och innovationsmöjlighet står utom fråga (s 33). Men samtidigt betonar dess författare precis som alla utopister marknadens gränser. Fixerad vid kortfristig behovstillfredsställelse respektive vinstmaximering kan dess mekanismer inte säkra långsiktiga in-

tressen (s 14, 30), varvid det handlar om energi, miljö, grundforskning och rättvisa (s 16). Dessutom är marknaden fastlagd till ett perspektiv av obegränsad ekonomisk tillväxt, vilket utan tvivel har medfört de kontraproduktiva effekter som det gäller att bekämpa (s 120). I ett ekonomiskt system, enligt rapporten, »vars motorer är stimulationen av konsumtion hos förbrukarna och förfogandet över krediter« kvarstår »precis som tidigare den allmänna förväntan om rikedomens och den materiella egendomens fortsatta tillväxt« (s 120). Med ett ord: författarna pläderar inte för ett avskaffande av marknadsekonomin men väl för dess normativa begränsning. I anknytning till antitrust- och antidumpinglagar, avtal om prisbindning, kontroller i kreditväsendet och en bestämd, av affärsvärlden accepterad uppträdandekodex, kräver de »tydligt igenkännbara etiska normer« för företagen, »sådana som samhället kräver, normer, med vilka även industrin kan leva, om än med inskränkningar« (s 128).

Men rapporten visar inte endast på »marknadens gränser« vid bemästrandet av mänsklighetens globala problem. Den erkänner också en ny värdering av den för det utopiska tänkandet så centrala triaden »teknik och vetenskap«, »arbete« och »behov«, som den företogs i de postmateriella utopierna efter andra världskriget. Helt och hållet i den betydelsen ser författarna till rapporten »stundens trängande bud, att försöka anpassa tekniken till människan och utforma den så att den bidrar till allmänt

och varaktigt väl för alla dagens folk liksom för kommande generationer och som underordnar sig en helhetlig, global, ja kosmisk förståelse« (s 121).

Samtidigt instämmer rapporten med den nyare utopidiskursen beträffande nyvärderingen av arbetets värld. Den organisation av arbetet, dirigerad av överordnade med militärisk disciplin och hierarkiserade befälsinstanser som förebilder, vilken de stora utopisterna som Campanella, Fourier, Saint-Simon och Bellamy var fascinerade av, blir avlöst av koncept om självbestämmande verksamhet. Problemen som följer ur automatiseringen av fabriks- och kontorsarbete, till exempel långtidsarbetslöshet, kan endast lösas genom en lika fördelning av arbetet genom arbetstidsförkortningar. Men en kortare arbetstid för alla ökar möjligheterna för »åtgärder för anskaffande av samhälleligt önskvärda sysselsättningar på frivillig basis« (s 47).

Slutligen är tendensen till avståndsstagande från konsumtion en avgörande pelare i framtidsscenarierna, vilken rapporten delar med den nyare utopidiskursen. Ett i framtiden bärkraftigt världssamhälle kan endast uppnås till priset av att vi »ändrar den slösaktiga livsstilen i industriländerna och begränsar konsumtionen: förändringar som vi, på grund av kraven på miljöskydd, kanske ändå blir påtvingade« (s 128). Även om författarna inte förespråkar nolltillväxt – södra halvklotet behöver kvantitativ, norra halvklotet behöver kvalitativ tillväxt – så kan det i

långa loppet inte accepteras att den genomsnittliga råvaru- och energiförbrukningen på norra halvklotet är 40 gånger högre per person än i de utvecklade länderna i söder: i extremfall till och med ogynnsammare än hundra till ett. »Det missförhållandet återspeglar inte bara en social orättvisa, det låter också ana i vilken utsträckning utsugningen av naturen drevs till sin fulländning«, framförallt då den individuella konsumtionen kompletteras av det »kriminella slöseriet av mänskliga, materiella och energiresurser för militära ändamål« (s 33).

Inte bara »behovssystemet« och dess korrelat, teknik och arbete, motsvarar den postmateriella utopiansatsens fiktion. Även det politiska systemet har denna fiktions väsentliga strukturella kännetecken. Faktum är att kritiken av den parlamentariska demokratin löper som en röd tråd genom den moderna utopiska traditionen sedan 1800-talet. Rapportens författare verkar sälla sig till denna när de yttrar sin skepsis för vad den representativa demokratin är i stånd att göra, för att på ett verkningfullt sätt rätta till den felaktiga globala utvecklingen. Regeringar som har att handla under trycket av nästa val koncentrerar sig på omedelbart förestående problem, lyder kritiken. De lämnar angelägenheter vilka framstår som mindre trängande men som ofta har en grundläggande betydelse åt sidan (s 14). »I dess idag praktiserade form«, heter det, »är demokratin för de djupast ligande uppgifterna inte längre speciellt

väl ägnad. Komplexiteten och den tekniska naturen i flera av dagens problem tillåter inte alltid valda folkföreträdare att i rättan tid fatta kompetenta beslut« (s 69). De sakliga diskussionerna om de viktigaste politiska, ekonomiska och sociala problemen sker inte i parlamentet, utan i allmänhet i radio och tv (ibid). Partiernas intresse av att upprätthålla sin egen makt har utvecklat en sådan egendynamik att avståndet mellan offentliga åsikter och de valda folkföreträdarna ständigt växer. Vi måste vara medvetna om »att demokratin idag är ihålig och hotad och att den har gränser« (ibid). Kort: svaret på frågan, om den nya världen som vi befinner oss i överhuvudtaget är möjlig att kontrollera lyder: »Sannolikt inte med de nuvarande strukturerna och inställningarna« (s 70).

Bidrar inte, vid åsynen av det globala hotet för mänskligheten, en sådan kritik till att legitimera återkomsten av en utopisk stat, den som Capanella tror sig kunna rekommendera som det bästa alternativet för att vidmakthålla Status quo? Rättfärdigar det inte en utopisk Leviathan, som i namn av mänsklighetens överlevnadsbetingelser utövar en järnhård diktatur över de individuella behoven? Det är karaktäristiskt att rapporten just utesluter ett sådant alternativ. Som de klassiska postmateriella utopierna håller dess författare mer på en genomgripande decentralisering av det politiska systemet. »I den kommande världen«, heter det, »kan beslutsprocessen inte längre vara regeringars och deras ministeriers monopol, som dess-

utom arbetar i ett vakuum.« Fler parter måste blir indragna i dessa processer: handel och industri, forskningsinstitut, vetenskapsmän, icke-statliga inrättningar och privata organisationer (s 104). Men denna pluralismteoretiska ansats blir kompletterad genom ett fundamentaldemokratiskt korrektiv, som sedan länge har utkristalliserat sig som ett centralt kännetecken i den postmateriella utopidiskursen. Enligt rapporten är en dynamisk värld i behov av »ett känsligt nervsystem vid basen, inte bara för att säkerställa en så bred spridning av inflöden som möjligt, utan för att möjliggöra alla medborgares identifikation med den gemensamma processen kring regerandet« (s 105).

Framförallt närmar sig giltighetsanspråket, som författarna till rapporten förbinder med »en vision av en värld, som vi gärna vill leva i«, den postmateriella utopidiskursen i hög utsträckning. Dess möjliga förverkligande förväntas inte följa av en historiefilosofisk konstruktion: på det stället där en återgång till en »historisk nödvändighet« sker, är det en enkel appell till mänsklighetens existentiella intresse att vilja säkra den egna överlevnaden. Öppen är även visionen om »världssamhället« självt, i vilket samtidens hotande globala felsteg

i utvecklingen kommer att vara korri-gerade: den har statusen av att vara en *regulativ princip*, inte ett slutet system där det framtida livet i alla enskildheter är fastlagt. På sätt och vis går rapporten utöver de postmateriella utopiernas horisont: den är, om man så vill, i en bestämd synvinkel mer utopisk än dessa. I Huxleys, Callenbachs och Le Guins fiktiva utkast återfinns nämligen element som är det utopiska tänkandet främmande, eftersom de hänvisar till naturmytologier eller religiösa helhetsföreställningar.

Till skillnad mot dessa lämnar rapportens överläggningar och visioner aldrig det som går att begripa rationellt. Enkelt uttryckt eftersträvar den det som gör den politiska utopin sannolik: nämligen att i det sekulariserade förnuftets medium och med dess medel driva genom lösningsstrategier för en värld som nu liksom förr är hotad av nukleär förintelse, miljöförstöring i global omfattning, av utsugning av icke-förnyelsebara råvaror, av matbrist, av en dominans av irrationella maktstrukturer i gestalt av en ny nationalism och religiös fundamentalism samt en ohämmad befolkningsexplosion i de outvecklade länderna i söder.

Översatt från tyskan av Henrik Falck